

ТВОРЧИСТЬ А.С. МАКАРЕНКА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

УДК 371.1:37.036

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА І ПЕДАГОГІЧНА
МАЙСТЕРНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ
ПОНЯТЬ ТА СТРУКТУР

А.О. Остапенко
(ст. Азовська, Росія)

У статті здійснена теоретична спроба зіставлення понять і структур двох відомих педагогічних концепцій: теорії педагогічної системи Н.В.Кузьміної та теорії педагогічної майстерності, створеної українськими вченими під керівництвом академіка І.А.Зязюна.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна система, педагогічна структура.

В статье осуществлена теоретическая попытка сопоставления понятий и структур двух известных педагогических концепций: теории педагогической системы Н.В.Кузьминой и теории педагогического мастерства, созданной украинскими учёными под руководством академика И.А.Зязюна.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, педагогическая система, педагогическая структура.

The paper reveals the theoretical attempt to correspond notions and structures of two pedagogical conceptions: N.V.Kuzmina's theory of pedagogical system and theory of pedagogical skillfulness, elaborated by Ukrainian scientists under the guidance of academic I.A.Zyazyun.

Key words: pedagogical skillfulness, pedagogical system, pedagogical structure.

Мені дуже пощастило в житті в тому, що мої студентські роки (1981-1986) пройшли в Полтавському педагогічному інституті в часи його розквіту, в ті часи, які ми тепер називаємо „епохою Зязюна”. Саме на нашу долю випало бути першими випускниками, які засвоїли повний курс педагогічної майстерності. В моїй пам’яті назавжди закарбувалися яскраві враження від зустрічей з майстром театральної педагогіки Зимньою та її студентами Київського театрального інституту, наші студентські конкурси педагогічної майстерності, заняття моїх учителів Г.В.Брагіної, М.О.Цуркави, А.І.Шумської, лекції нашого ректора І.А.Зязюна та особливо зйомки фільму „Вчитель, на якого чекають” (реж. В.І.Хмельницький, Київська студія науково-популярного кіно, 1986). Заняття з основ педагогічної майстерності стали надійним професійним фундаментом мого подальшого педагогічного шляху, з якого сподіваюсь мені вже нікуди не подітись. Чверть сторіччя я вважаю своїм учителем Івана Андрійовича Зязюна і майже завжди з вдячністю приймаю його професійні й бать-

ківські поради. А чому я використав слово „майже”, нехай залишиться нашим секретом. Іван Андрійович розуміє про що йде мова.

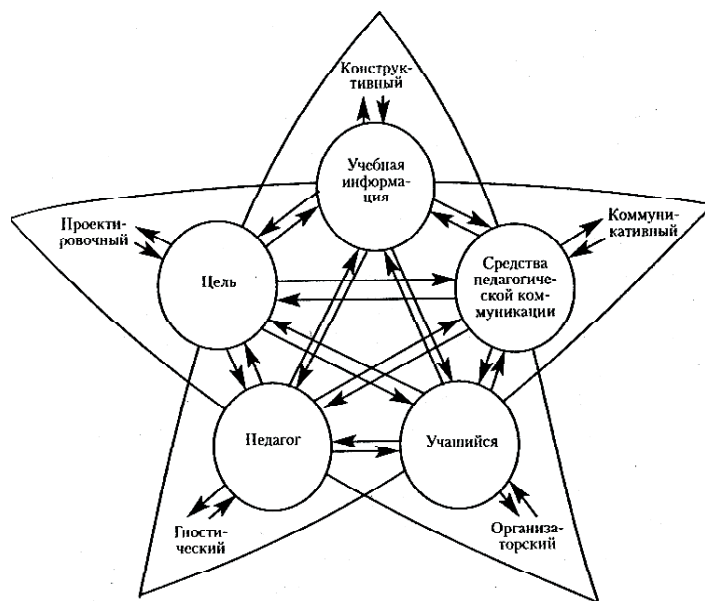
Певний професійний та науковий досвід, гадаю, дають мені право висловити свою думку щодо непростого теоретичного питання *співвідношення понять та структур педагогічної майстерності і педагогічної системи*. Справа в тому, що в будь-якому виданні підручника „Педагогічна майстерність” автори обов’язково звертають увагу на те, що „педагогічна майстерність у структурі особистості – це *система* (курсив мій. – А.О.) , здатна до самоорганізації” [1, с. 30]. Головними компонентами цієї системи Н.М.Тарасевич визначила: „гуманістичну спрямованість” [1, с. 30], „професійну компетентність” [1, с. 32], „здібності до педагогічної діяльності” [1, с. 33] та „педагогічну техніку” [1, с. 34]. І.А.Зязюн дещо інакше окреслює коло елементів системи педагогічної майстерності як системи: „педагогічна спрямованість особистості вчителя”, „професійне знання” і ті ж „здібності до педагогічної діяльності” та „педагогічна техніка” [2, с. 129]. Згодьтеся, що „гуманістична спрямованість” та „педагогічна спрямованість” – це не тотожні поняття, так само, як і „професійна компетентність” та „професійні знання”. На нашу думку, термін „гуманістична спрямованість” не досить коректно звужує поняття „педагогічна майстерність”, оскільки за межами педагогів-майстрів залишає тих, хто не вважає себе гуманістом. Нагадаю, що гуманістичний світогляд з його цінностями рівноправ’я, толерантності, лояльності тощо вступає в протиріччя з християнським світоглядом і породжує не завжди продуктивну педагогічну стратегію *створення умов для самореалізації та самоактуалізації конкурентноздатної індивідуальності*. Вважаю, що проголошувати „гуманістичну спрямованість як надзавдання у повсякденній роботі майстра” [1, С.31] не зовсім коректно, і тому формулювання І.А. Зязюна першого компонента педмайстерності як „педагогічної спрямованості”, на наш погляд, точніше. Ми гадаємо, що вживання поняття „гуманістичної спрямованості” в контексті підручника педагогічної майстерності є результатом плутанини понять „гуманізму” й „гуманності”.

Щодо другого компоненту педагогічної майстерності, звичайно поняття „професійна компетентність” та „професійні знання” – не тотожні. І оскільки перше поняття ще не затвердилось у науковому тезаурусі, вважаю правильним вживати поняття „професійні знання”, тим більше, що воно було вдало використано в перших двох російськомовних виданнях підручника. Певно, використання поняття „професійної компетенції” є результат досить дискусійного процесу „болонізації” професійної освіти.

Таким чином, остаточно згодимось з визначенням компонентів педагогічної майстерності І.А. Зязюна, яке він дав у „Педагогіці добра”. Але простий перелік елементів ще не дає повної картини *структури* системи педагогічної майстерності, яку б дуже хотілося бачити в новому виданні підручника.

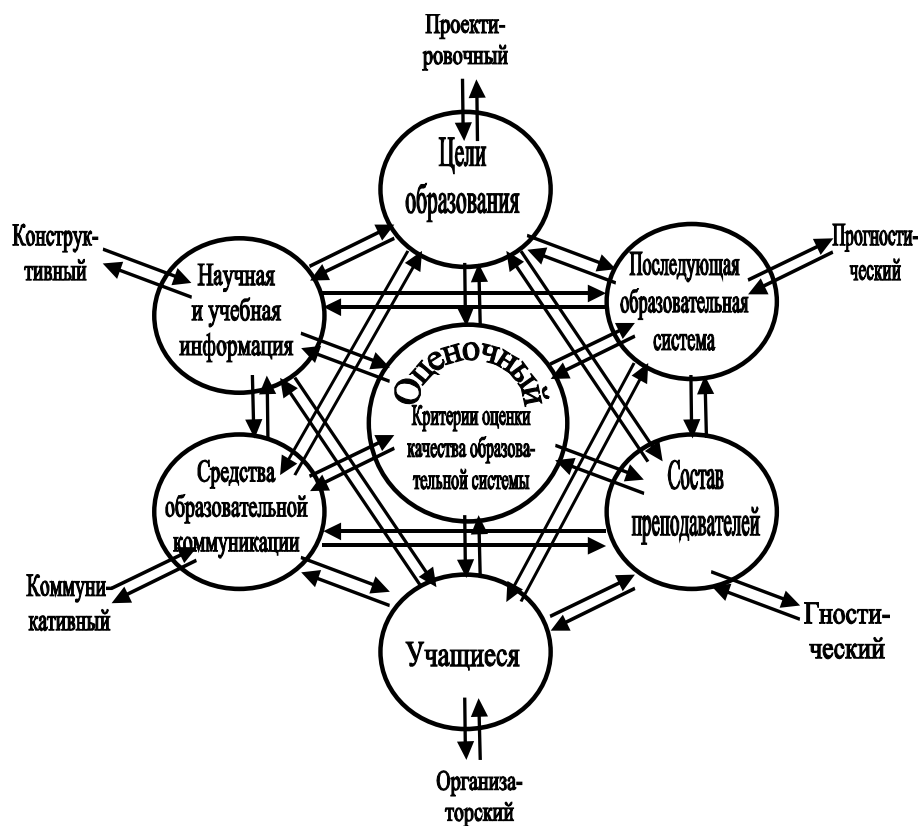
Автори підручника та хрестоматії „Педагогічна майстерність” досить часто цитують Н.В. Кузьміної, але цитування перш за все розкриває ті сторінки спадщини Ніни Василівни і посилаються на них, які стосуються питання педагогічної творчості. Головний же педагогічний винахід Н.В. Кузьміної – теорія педагогічної системи – згадується в підручнику тільки опосередковано. На наш погляд, продуктивне використання цієї теорії могло б надати стрункості викладу ідеї педагогічної майстерності як системи та її структури.

Нагадаємо, що за Н.В. Кузьміною [3, с. 11] будь-яка педагогічна система має досить просту структуру. Вона розводить поняття структурних та функціональних компонентів: «Структурные компоненты – это основные базовые характеристики педагогических систем, совокупность которых собственно, образует эти системы, во-первых, и отличает от всех других (не педагогических) систем, во-вторых» [3, с. 11]. До них належать мета, навчальна інформація (зміст), засоби педагогічної комунікації, педагоги та учні. На думку Н.В. Кузьміної, «названные компоненты необходимы и достаточны для создания педагогической системы. При исключении любого из них – нет системы» [3, С.13].

Мал. 1. Взаємозв'язок структурних і функціональних компонентів педагогічної системи (за Н.В. Кузьміною)

Така схема системи була запропонована на початку 80-х років. На сучасному етапі ця теорія зазнала змін і доповнень [4] і має вигляд:

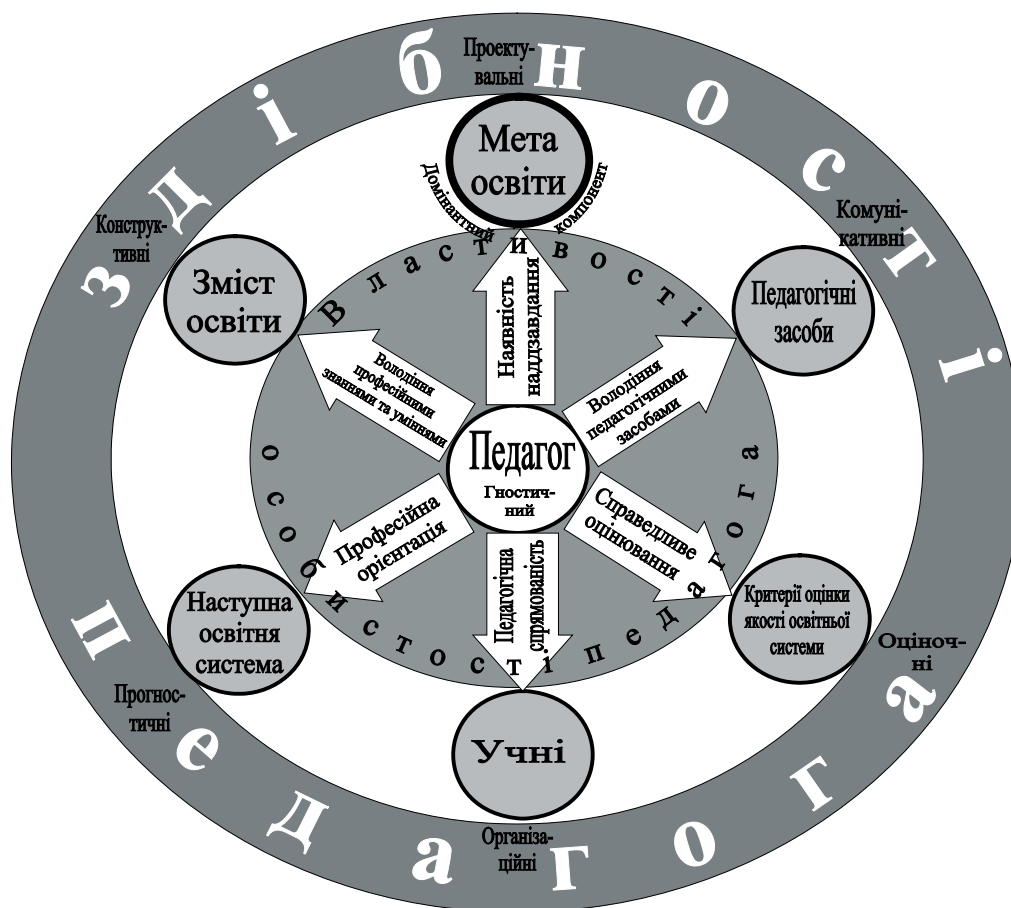

Мал. 2. Уточнена модель взаємозв'язку структурних і функціональних компонентів педагогічної системи (за Н.В. Кузьміною)

Наведена модель досить повно описує педагогічну реальність і дає змогу зрозуміти місце й структуру такого педагогічного феномену як педагогічна майстерність. Нагадаємо визначення І.А. Зязюна: „педагогічна майстерність є комплекс властивостей особистості вчителя, необхідних для високого рівня професійної діяльності” [2, С.128]. Знову таки, на наш погляд, це визначення точніше, ніж подане в підручнику [1, С.30].

Оскільки ми маємо справу з властивостями особистості вчителя, то певно досить просто, дивлячись на систему Н.В. Кузьміної, визначити структуру й склад цього особистісного комплексу.

Наведемо схему та зробимо необхідні коментарі:

Мал. 3. Модель співвідношення структур педагогічної системи та педагогічної майстерності педагога

Цілком погоджуючись з визначенням І.А. Зязюна про те, що педагогічна майстерність включає в себе перераховані вище компоненти, дозволю собі доповнити (сподіваюсь коректно) й дещо уточнити це визначення.

А. Цілком згоджуючись з визначенням педагогічної майстерності як „комплексу *властивостей особистості*, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності” [5, С.28], маю зауважити, що визначені як компоненти педагогічної майстерності „педагогічна техніка” та „професійні знання” не є *властивостями особистості* педагога. Таке формулювання дещо некоректне. На мою думку, точніше було б вживати поняття „*володіння професійними знаннями*” та „*володіння*

педагогічною технікою”, бо знання є складовою змісту освіти, а педтехніка є складовою педагогічних засобів, тоді як *володіння чимось є дійсно властивістю особистості*.

Б. Оскільки *зміст професійної освіти* складається не лише із *знань*, а ще й з *умінь* (та навичок як окремого випадку *вмінь*), то компонентом педагогічної майстерності слід уважати таку властивість особистості педагога як *володіння професійними знаннями й уміннями (навичками)*.

В. Оскільки до педагогічних засобів належить не лише педагогічна техніка як комплекс прийомів, а ще й методики та технології, то другим компонентом педагогічної майстерності слід уважати таку властивість особистості педагога, як *володіння педагогічними засобами (методиками, технологіями, технікою)*. Різницю між методиками, технологіями та технікою я досить детально розкрив раніше (див. публікації [6], [7]).

Г. *Педагогічна спрямованість* як компонент педагогічної майстерності не викликає сумнівів у коректності формулювання.

Д. Оскільки педагогічна система має ще три (окрім педагога) структурні складові, вважаю, що їм відповідає ще три принципово важливих властивості особистості педагога як компоненти педмайстерності. А саме *наявність педагогічного надзавдання* (згадаємо К.С. Станіславського), *інтуїція справедливого оцінювання та інтуїція професійної орієнтації* вихованців. Зрозуміло що домінантним (за терміном О.О. Ухтомського) компонентом педмайстерності є наявність надзавдання, так само як домінантою педсистеми є її *мета*.

Зазначені компоненти педмайстерності мають структурну відповідність компонентам педсистеми:

Компоненти	
педагогічної системи	педагогічної майстерності
мета	наявність педагогічного надзавдання
учні	педагогічна спрямованість
зміст освіти	володіння професійними знаннями й уміннями (навичками).
педагогічні засоби	володіння педагогічними засобами (методиками, технологією, технікою)
критерії оцінки	інтуїція справедливого оцінювання
наступна освітня система	інтуїція професійної орієнтації

Таким чином, ми викреслили „внутрішнє” коло (див. мал. 3) компонентів педагогічної майстерності. Йдучи за термінології Н.В. Кузьміної, назвемо їх *структурними*.

І.А. Зязюн з колегами виділяє окремим компонентом педмайстерності *здібності до педагогічної діяльності*. Н.В. Кузьміна неодноразово досить детально прописує структуру педагогічних здібностей, яка цілком відповідає структурі *функціональних* компонентів педагогічної системи. „Зовнішнє” коло на мал. 3 – це структура здібностей до педагогічної діяльності, комплекс яких, на мою думку, можна назвати *функціональними* компонентами педагогічної майстерності. Оскільки публікації Н.В. Кузьміної щодо змісту педагогічних здібностей широко відомі, вважаю недоцільним деталізувати цю частину тексту.

Підведемо підсумки.

Структура педагогічної майстерності як „комплексу властивостей особистості” [5, С.28] педагога цілком відповідає структурі педагогічної системи за Н.В. Кузьміною.

Так само, як будь-яка педагогічна система має комплекс структурних та функціональних компонентів, педагогічна майстерність складається з двох групи компонентів – *структурних* та *функціональних*:

Компоненти педагогічної майстерності	
структурні („внутрішнє” коло)	функціональні („зовнішнє” коло)
наявність педагогічного надзавдання	проектувальні здібності педагога
педагогічна спрямованість	організаційні здібності педагога
володіння професійними знаннями й уміннями (навичками).	конструктивні здібності педагога
володіння педагогічними засобами (методиками, технологією, технікою)	комунікативні здібності педагога
інтуїція справедливого оцінювання	оціночні здібності педагога
інтуїція професійної орієнтації	прогностичні здібності педагога

Сподіваюсь, що всі мої полтавські Вчителі, які навчили мене секретам педагогічної майстерності, вибачать мою зухвалість вносити корективи в роками виплекану систему і теорію. По-перше, мені зовсім небайдуже майбуття педагогічної майстерності як видатного педагогічного феномену, а, по-друге, погляд „іноземця” здаля, можливо, має свіжість „незамиленого” ока. Втім, завжди легше тому, хто стоїть на плечах гігантів, до яких належить і постать вельмишановного Івана Андрійовича Зязюна, з 70-річним ювілеєм якого щиро вітаємо!

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічна майстерність. Підручник / За ред. І.А. Зязюна. 2-ге вид. – К., 2004.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. – К., 2000.
Кузьміна Н.В. Поняття «педагогической системы» и критерии её оценки // Методы системного педагогического исследования / Под. ред. Н.В. Кузьминой. 2-е изд. – М., 2002. – С. 7-52.
3. Кузьміна (Головко-Гаршина) Н.В. Предмет акмеологии. – СПб., 2002.
4. Словник термінології з педагогічної майстерності / Гол. ред. Н.М. Тарасович. – Полтава, 1995.
5. Остапенко А.А. Дидактические средства: попытка классификации // Педагогические технологии. – 2005. – № 1. – С. 3-21.
6. Остапенко А.А. Дидактический инструментарий учителя // Школьные технологии. – 2005. – № 2. – С. 130-141.

УДК 371. 135: 371. 4 (092)

ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТЕЙ

А.С.МАКАРЕНКА І

**В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ**

**Н.М. Тарасевич
(Полтава)**

Розглядаються умови організації освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу, які сприяють становленню професійної позиції вчителя. Виокремлюється роль А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у персоніфікації педагогічного знання.

Ключові слова: професійна позиція педагога, освітній простір навчання, персоніфікація повідомлення.

Рассматриваются условия организации образовательной среды высшего педагогического учебного заведения, которые способствуют становлению профессиональной позиции учителя. Вычленяется роль А.С.Макаренко и В.А.Сухомлинского в персонификации педагогического знания.

Ключевые слова: профессиональная позиция педагога, образовательная среда, персонификация сообщения.

The article deals with conditions of organization of educational environment in the higher pedagogical educational institution, which promote the professional position of the teacher. The role of A. S. Makarenko and B. A. Suchomlinsky in personification of pedagogical knowledge is singled out.

Key words: professional position of the teacher, educational environment, personification of the information.

Вивчення мотивації вибору старшокласниками профілю вищого навчального закладу дає невтішні результати, які в кращому випадку засвідчують домінування інтересу до профілюючого предмету [4, с. 49], що стиму-